

תשובה בעניין גיוס בנות לצה"ל

שאלה: ידוע שמספר הבחורות המגדירות את עצמן "דתיות" כדי להשתחרר מצה"ל הולך וגדל. זאת ועוד: שומעים דעות של רבנים הקובעים שלא רק שאין זה הגון שבנות ישרתו בצה"ל, אלא שההלכה אוסרת עליהן לשרת. לאור זאת, מהי ההלכה לגבי שרות בנות בצה"ל?

תשובה: חכמינו ז"ל כבר דנו בנושא שרות בנות בצבא ישראלי. במשנה סוטה פרק ח', מפרשים החכמים את הכתוב בס' דברים כ': א'-ט', ובמיוחד את הפסוקים ה' וגו': "ודברו השוטרים אל העם לאמר: מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, ילך וישב לביתו, פן ימות במלחמה ואיש אחר יחנכנו..." ובמשנה האחרונה (ז'), באותו פרק שנו: "במה דברים אמורים? במלחמת רשות. אבל במלחמת מצווה הכל יוצאים, אפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה"¹. על קטע זה מהמשנה, כתב ר' שמואל שטראשון (הרש"ש) בהגותיו וחידושו (סוטה, מ"ד ע"ב): "...משמע דגם נשים יוצאות למלחמה, וחידוש הוא. ואולי אינן יוצאות אלא לבשל ולאפות וכדומה לצורך הגברים אנשי מלחמה". זאת אומרת, נכון שהוא מופתע מההשלכה של המשנה, אך אינו דוחה אותה בגלל הפתעתו. מדבריו האחרונים משמע שייתכן שיציע שנשים לא תשרתנה ב"יחידות קרביות", אך לא יתנגד לשאר מיני שרות. אמנם, אין הוכחה גמורה שיתנגד אפילו לשרות ב"יחידות קרביות", שהרי יכול להיות שהפתעתו נבעה מן המציאות שהיתה מוכרת לו, ולא מטעם הלכתי.

הרמב"ם פוסק בלשון דומה לזו של המשנה בסוטה שהבאנו לעיל (הלכות מלכים ז' ד'): "במה דברים אמורים, שמחזירים אנשים אלו מעורכי המלחמה? במלחמת רשות; אבל במלחמת מצווה הכל יוצאין, ואפילו חתן מחדרו וכלה מחופתה"². ובספר המצוות, שורש י"ד (לקראת הסוף), הרמב"ם כותב: "...ובעת זכרי גם כן מצוות אשר לא יתחייבו הנשים, עשה ולא תעשה, אומר, וזאת אין הנשים חייבות בהם, וידוע שאין לנשים דנות ולא מעידות ולא מקריבות קרבן בידיהן, ולא נלחמות במלחמת הרשות" - משמע שכן נלחמות במלחמת מצווה, כמו שפסק במשנה תורה. המסקנה הברורה ממקורות אלה היא שכל ישראל חייבים לצאת למלחמת מצווה, נשים וגברים גם יחד.

לאור מסקנה זו, יש לשאול אם המצב הנוכחי במדינת ישראל הוא מצב של מלחמת מצווה. בהלכות מלכים (ה': א'), מגדיר הרמב"ם מה היא מלחמת מצווה: "ואיזו היא

מלחמת מצווה? זו מלחמה שבעה עממים, ומלחמת עמלק, ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם...". ההגדרה השלישית של הרמב"ם, "ועזרת ישראל מיד צר שבא עליהם", מתארת בצורה נאמנה, לצערנו הרב, את המצב במדינת ישראל היום.

מן הראוי לציין כאן שקיימת תמימות דעים בין כל הזרמים ביהדות בעניין הגדרת מצבנו היום כ"מלחמת מצווה". על פסק זה של הרמב"ם אומר יחזקאל כהן, הכותב בשם הקיבוץ הדתי - נאמני תורה ועבודה (ושמסתמך על דעותיהם של רבנים אורתודוקסים): "מרכיב שלישי של הגדרת הרמב"ם... הולם במדויק את מלחמות ישראל בדור האחרון". כהן מצטט בהמשך את דברי הרב שלמה גורן - הרואה בהשתתפות במלחמות ישראל היום חובה מדאורייתא, לאור הפסוק: "לא תעמוד על דם רעך" (ויקי' י"ט: ט"ז), "שבא להטיל חובת הצלה במסירות נפש עצמית על כל איש מישראל"³. גם בתגובה לפסק זה של הרמב"ם, כותב הרב משה זמר, בשם התנועה ליהדות מתקדמת: "לדאבונו זהו תאור מצבנו בארץ: התקפת מחבלים והסכנה המתמדת של התפרצות מלחמה מצידן של הארצות הסובבות אותנו הרואות את עצמן במצב מלחמה איתנו"⁴.

מן האמור לעיל, משתמע שבמלחמת מצווה נשים חייבות להשתתף ושאונו נמצאים במצב של מלחמת מצווה, כלומר שבמדינת ישראל היום בנות חייבות להתגייס לצה"ל.⁵

אולם, ישנן דעות הלכתיות האוסרות על בנות ישראל להתגייס לצבא, ואכן רוב הבנות ה"דתיות" אינן משרתות בצה"ל, או משרתות "שרות לאומי" במקום שרות צבאי. על כן, עלינו לציין את טענות האוסרים ולהעביר אותן תחת שבט הביקורת.

האיסור על "כלי גבר"

אחד המקורות שמצטטים כדי להוכיח שאסור לנשים להשתתף במלחמה הוא נזיר נ"ט, ע"א: "רבי אליעזר בן יעקב אומר: מנין שלא תצא אשה בכלי זיין למלחמה? ת"ל: לא יהיה כלי גבר על אשה... " (דב' כ"ב: ה').⁶ זאת אומרת, אחת הטענות נגד גיוס בנות לצבא היא שהתלמוד בסוגיה זו "קובע" שאסור לנשים לשאת נשק.⁷

למעשה, יחזקאל כהן בספרו גיוס בנות ושרות לאומי⁸ כבר דחה טענה זו. וכך הוא כותב: "אולם המסתמכים על המקור התנאי מתעלמים מהסברו של הרמב"ם לאיסור זה ומהתנאים והגדרים, שרק אם הם מתקיימים, חל האיסור (כאן הוא מצטט את

דברי הרמב"ם בספר המצוות, לא תעשה, מצוות ל"ט - מ): "וכל אשה המתקשטת בתכשיט מתכשיטי הגברים, שידוע באותו המקום שתכשיט זה מיוחד לגברים - לוקה... וכל גבר שנתקשט או לבש מה שידוע באותו המקום שצורה זו מיוחדת לנשים - לוקה. ודע, שמעשה זה, כלומר שהנשים מתקשטות בתכשיטי הגברים או הגברים בתכשיטי הנשים - יש שהוא נעשה לעורר את הטבעים לשחיתות, כמו שמפורסם אצל העמים, ויש שנעשה למיני עבודה זרה, כמו שמפורש בספרים מיוחדים לכך". מדברי הרמב"ם משתמע שאסור לאשה ללבוש לבוש מסויים אם נתקיימו בלבוש ובלובשת שני תנאים:

א. ברור, ידוע ומקובל שהלבוש הוא לבוש גברי מובהק על פי הנהוג במקום.

ב. ברור, שהאשה רוצה ללבוש את הלבוש הגברי כדי להסתייע בו לעשות מעשים אסורים בתחום המיני או בתחום עבודת האלילים... האם אפשר לומר שבדורנו נשק הוא כלי גברי מובהק?! ויותר מכך: האם נשק הוא תכשיט המסייע לאשה לעשות מעשי שחיתות מיניים או לעבוד עבודה זרה?!"

בהמשך, מביא כהן את דברי הרב ש.ט. שטרן והרב י. לוי-לוי, המציינים את ההבדל שבין נשיאת נשק כתכשיט לבין נשיאתו לשם הגנה עצמית, ופוסקים שבשעת המלחמה לא חל האיסור כלל. כמו כן כותב הרב זמר, המצטט את דברי חז"ל "הבא להרגך, השכם להרגו": "במצב של הגנה עצמית, פיקוח נפש (או ספק פיקוח נפש), או השתתפות במלחמת מצווה, לא חל האיסור..."

ניתן להוסיף את דברי הב"ח על טור יו"ד קפ"ב: "אבל אם לובשין (הדברים "האסורים") כדי להגן מפני החמה בימות החמה, ובימות הגשמים - מפני הגשמים, אין שום איסור..."

ואם מותר "ללבוש" את השריון, וכו' כדי להגן מהחמה והגשם, לא כל שכן בעת מלחמה מפני האוייב?!

צניעות

כל הדיונים בשאלה: "האם מותר לאשה לשאת נשק" מתמקדים בשאלת הצניעות; זאת אומרת, האם עצם השרות בצבא פוגם בכבודה של האשה. כך עולה מספרי דברים (כי תצא, פרק רכ"ו, מהדורת פנקלשטיין, עמ' 258), שהוא מקור מקביל לסוגיה בנוזיר נ"ט, שהזכרנו לעיל:

לא יהיה כלי גבר על אשה, וכי מה בא הכתוב ללמדנו שלא תלבש אשה כלי לבנים והאיש לא יתכסה צבעונים, תלמוד לומר תועבה, דבר הבא לידי תועבה, זהו כללו של דבר שלא תלבש אשה כדרך שהאיש לובש ותלך לבין האנשים והאיש לא יתקשט בתכשיטי נשים וילך לבין הנשים.⁹

אבן עזרא, המפרש את דברים כ"ב:ה' לפי רוחן של שתי הדעות בספרי, מסכם את עיקר הדאגה לגבי שרות בנות בצבא: "ואם היא תצא עם אנשים למלחמה, תבוא בדרך לידי זנות". אולם, מסקנה זו אינה הכרחית. אכן, יותר משדאגה זאת משקפת מצב מציאותי כל שהוא דווקא לגבי בנות בצה"ל, היא מטילה ספק ומוציאה שם רע לאלפי בנות ישראל ששרתו בצה"ל בלי שכבודן וצניעותן נפגעו.¹⁰ אין לזלזל בשאלת הצניעות: כל יהודי חייב לדאוג לרמת ההתנהגות שלו. ואנחנו חייבים להיות ערים לבעיות המיוחדות המתעוררות בצה"ל בקשר לצנעת הפרט. אך בעיה זו אינה אופיינית רק לצבא, היא קיימת ויש להתמודד איתה בכל תחומי החברה. ואם אין אנו מונעים מנשים השתתפות פעילה בחברה הכללית, אין לחשוב שמן הראוי למנוע בעדן לשרת בצבא.

"כל כבודה בת מלך פנימה"

מכיוון שענין צניעות האשה ושרותה בצבא נובע מפירוש על הכתוב "כל כבודה בת מלך פנימה" (תהי' מ"ה: י"ד), עלינו להקדיש מילים אחדות לנושא זה. רבי דוד אבן זמה (הרדב"ז) מקשה על פסק הרמב"ם שהבאנו לעיל (הלי' מלכים ז':ד'), וזה לשונו:

ברייתא כלשון רבינו, אלא דקשה, וכי דרך הנשים לעשות מלחמה, דקתני, וכלה מחופתה?! והא כתוב כל כבודה בת מלך פנימה. וי"ל דה"ק: כיוון דחתן יוצא מחדרו, כלה יוצאת מחופתה, שאינה נוהגת ימי חופה.¹¹ ואפשר

דבמלחמת מצווה הנשים היו מספקות מים ומזון לבעליהן, וכן מנהג היום בערביות.

עלינו לציין שפירוש שני זה ("ואפשר דבמלחמת מצווה הנשים...") סותר לגמרי את דבריו הראשונים, שאפילו אם נשים רק יוצאות לספק מים ומזון לבעליהן, עצם יציאתן סותר את מה שהוא רוצה להסיק מהכתוב "כל כבודה". נראה מדבריו שפשוט קשה לו לקבל את פסק דינו של הרמב"ם, למרות העדות של המשנה התומכת בו, ונדחק לפרש אחרת. העובדה שהוא מביא דברי אגדה ("כל כבודה" וכו') על מנת לסתור דברי הלכה (המשנה והמשנה תורה), רק מחלישה את עמדתו. כמו שיחזקאל כהן כותב (עמ' 19): "הערבוב בין התבטאויות הלכתיות ובין אלו שהן בתחום האגדה אינו תורם לבירורה של האמת ההלכתית".

בספרו הנ"ל כבר דחה יחזקאל כהן את הסיסמא "כל כבודה בת מלך פנימה" כבסיס הלכתי לפטור בנות מלשרת בצה"ל. במיוחד, הוא מביא ראיות מפוסקים בדורנו הדנים ישירות בעניין שרות בנות בצבא.¹² אבל כפי שאציין, רוב רובם של המקורות בספרות חז"ל, שבהם מופיע הפסוק, אינם מרשים כלל להכניס פסוק זה כמכוון לגיוס בנות.

הפסוק הנדון מופיע ביותר משלושים מקורות בספרות חז"ל, אולם רוב רובם הם דברי אגדה.¹³ ואפילו ברוב אלה המסקנה אינה שאסור לאשה לצאת מהבית, אלא שלאשה צנועה ראוי כבוד גדול יותר. למשל, יש סיפורים רבים על האשה הקמחית, שכל שבעת בניה היו כהנים גדולים, שניים ביום אחד (!), ורצו החכמים לדעת מהיכן מגיע לה כבוד גדול זה. והרי לדוגמא הנוסח בפסיקתה דרב כהנא:

נכנסו חכמים אצלה, אמרו לה: מה מעשים טובים יש בידך? אמרה להם: יעידו עלי - אם קורות ביתי ראו לשערות ראשי מימיי (זאת אומרת, שכסתה את ראשה אפילו בתוך הבית, ולא רק ברחוב)... וקרי עליה הפסוק הזה: כל כבודה בת מלך פנימה.¹⁴

וכפי שהרב מנדלבוים מפרש: "הפסוק מסיים ממשבצות זהב לבושה, אשה צנועה ראויה לצאת ממנה כהן גדול, הלבוש משבצות זהב". (על פי רש"י, יומא מ"ז ע"א, ד"ה לא ראו קורות ביתי, בשם הירושלמי).

כמו כן יש אגדות רבות הדורשות את הפסוק דווקא על משה ואהרן (!).¹⁵ מאידך גיסא, ישנן אגדות המביאות את הפסוק הזה להראות שדברים נוראים קורים כשאשה יוצאת מן הבית בכלל.

למשל, בתנחומא וישלח ו', המדרש מתייחס לסיפור על אונס דינה מבראשית ל"ד, ומזהיר: "זה שאמר הכתוב כל כבודה בת מלך פנימה" - זאת אומרת, שדינה כלל לא הצטרפה לצאת מביתה.¹⁶

יתר על כן, כשהפסוק מובא בהקשרים הלכתיים בגמרא, חז"ל דווקא לא הסיקו מהפסוק שאסור לנשים לצאת מהבית.¹⁷ אבל יש להגיב במיוחד על דברי הרמב"ם, הלכות אישות י"ג: י"א:

...אבל גנאי הוא לאשה שתהיה יוצאת תמיד, פעם בחוץ פעם ברחובות. ויש לבעל למנוע אשתו מזה, ולא יניחנה לצאת אלא כמו פעם אחת בחודש או פעמים בחודש, כפי הצורך; שאין יופי לאשה אלא לישיב בזווית ביתה, שכל כתוב כל כבודה בת מלך פנימה.

(לשון דומה נמצאת בארבעה טורים, אבן העזר, ע"ג, סוף).

כפי שמראה יחזקאל כהן, הרמב"ם, בכלל לא פוסק לחברה שלנו היום, בה רוב רובן של הנשים, "דתיות" ו"חילוניות" כאחת, יוצאות בכל רחבי החברה, ומתעסקות בכל המקצועות. זאת ועוד: בקשר לעניין יציאת האשה, פסק דין זה אינו מתייחס לזמן של מלחמת מצווה, שאם כן הרמב"ם סותר את פסק דינו הכל יוצאין, וכו'. בנוסף לכך בעל המגיד משנה כותב פה: "כבר נתבאר למעלה (ה"ב) שהכל לפי מנהג המקום..." וברור מאוד שאין מנהגינו כך.

בשולחן ערוך (אבן העזר, סימן ע"ג), הרב יוסף קארו כלל לא מזכיר את פסק הרמב"ם. אבל הרמ"א מוסיף: "ואשה לא תרגיל עצמה לצאת הרבה שאין יופי לאשה אלא לישיב בזווית ביתה". אבל ספק אם יש לאימרה זו כח של הלכה, אלא היא כעצה טובה. אכן קארו פוסק "אם באותו מקום, אין דרך לצאת אשה לשוק עד שיהא עליה רדיד החופה את כל גופה..." - ברור מאוד מקריאה בסימן זה של השולחן ערוך שקארו אינו דן כלל בחברה כמו שלנו, בה נשים נוהגות להתלבש אחרת לגמרי (!), והן יוצאות בכל מקרה לפי רצונן.

ניתן לדון בעוד עניין, דהיינו, שאלת תפקיד הבנות בצה"ל ושרות לאומי במקום שרות בצבא. יחזקאל כהן מקדיש כמה דפים (עמ' 26 ואילך) לשאלה זו, ומציע בסוף שהצבא יאפשר לבנות דתיות לשרת ביחידות מיוחדות, כמו גרעיני נח"ל לבני עקיבא, או שרות לאומי במקום צבא. אף על פי שהיינו שמחים אם כל ה"בנות הדתיות" בארץ היו בוחרות באחת משתי האפשרויות אלה - כמו שהיינו שמחים אם "בחורי הישיבה" היו משרתים ביחידות ההסדר, לפחות! - הרי שלמעשה ההלכה אינה מאפשרת פתרונות כאלה. ראשית כל, כבר הוכחנו שמוסכם שמצבנו

היום הוא מצב של מלחמת מצווה - מצב שבו "הכל יוצאין", וכו' - ועל כן אין אפשרות לבן או לבת להתחמק משרות בצה"ל. בצדק כתב הרב זמר:

ההלכה אינה מבחינה בין דתית לחילונית - כל הבחנה בין בת דתית לבין זו שאינה דתית אין לה כל בסיס בהלכה; בכלל, אין הבחנה הלכתית בין יהודים דתיים ולא דתיים לגבי חובותיהם: מה שאסור לזה אסור לזה, ומה שמותר לזה, מותר לזה. אם בנות דתיות משתחררות מחובה המוטלת על בנות לא דתיות, הסיבה היא מיקוח קואליציוני ולא מקור הלכתי.

ושנית הואיל ואין אפשרות לכל בנות ישראל לנצל את האפשרויות האלה (יחידות מיוחדות, שרות לאומי או שחרור משרות), אזי אין זה מן הראוי להעניק אותן למיעוט.¹⁸

לסיכום, שרות בצה"ל, לבנות כמו לבנים, הוא חובה הלכתית ואין להתחמק ממנו. אדרבא, ראוי לציין לשבח את צעירי הקיבוץ הדתי, המגשימים את רגשותיהם הדתיים, בזה שהם מתחייבים לשנה נוספת של שרות בצה"ל.

באשר לכל בעיה דתית שהמסגרת הצבאית יוצאת, הן בתחום הצניעות, הן בתחום הכשרות, שמירת שבת או כל נושא אחר, אין מקום לחשוב שאיש יכול להתגבר עליהן בהצלחה גדולה מזו של אשה.

על כל אשה, כמו על כל איש, המשרת/ת בצה"ל להתמודד עם כל הבעיות הנובעות משרות זה, ולנסות להתגבר עליהן לאורה של תורה והלכה.

הרב רפאל הריס
בהסכמת כל חברי הוועד

הערות

1. לנוסחאות זהות או דומות, עיין גם תוספתא ספ"ז (שתי הנוסחאות, מהד' ליברמן, עמ' 201-202); ספרי דברים פרשת שופטים, ק"צ, קצ"ח (מהד' פינקלשטיין עמ' 232, 236; מדרש הגדול, דברים (מהד' מוסד הרב קוק, עמ' תמ"ח).
 2. עיין גם ספר החינוך, תקכ"ו. עיין גם מנחת חינוך, לסימן תקס"ז בספר החינוך; (מובא ביחזקאל כהן, גיוס בנות ושרות לאומי: עיון בהלכה, הקיבוץ הדתי-נאמני תורה ועבודה, תשמ"ב).
 3. גיוס בנות, עמ' 12. למקור דבריו של הרב גורן, וכן לדברי כ.פ. טכורש (בהסתמכות על דברי הרב קוק), ולי. הלוי-לויך, עיין כהן, גיוס בנות, עמ' 12-13.
 4. משה זמר, "מצווה על אשה להתגייס לצה"ל", שלהבת, בטאון היהדות המתקדמת בישראל, סתיו, תשל"ט, עמ' 12-13.
 5. וכן מסיקים כהן וזמר. כהן כותב: "...משמע שיש דעה הלכתית המחייבת את הבנות להשתתף במלחמותינו, ואינה משאירה את העניין לשיקול דעתה ולרצונה של הבת" (עמ' 13).
- זמר כותב: "במצב זה של מלחמת מצווה, מלחמת הגנת ישראל נגד הקמים עלינו להרגנו, האשה חייבת להשתתף... על כן מצווה על בת ישראל להתגייס לצה"ל".
6. וכן מתרגם אונקולוס: "לא יהא תיקון זיין דגבר על אתתא"; עיין גם ספרי, כי תצא, רכ"ו.
- וכן מפרש המיוחס לרש"י בסוגית נזיר נ"ט ע"א: "וזה שמצינו ביעל אשת חבר
הקיני שלא הרגתו לסיסרא בכלי זיין אלא כמו שנאמר ידה ליתד
תשלחנה
(שופטים ה': כ"ו)". ועיין גם מדרש משלי, מהדורת בובר, פרשה ל"א,
ד"ה
ידיה שלחה - (וכן ילקוט שמעוני משלי רמז תתקס"ד ובילקוט שופטים
נ"ו):

"מפני מה לא הרגתו בכלי זיין? לקיים מה שנאמר לא יהיה כלי גבר על אשה". ופסק דומה בשו"ע יו"ד קפ"ב, ה'. ועיין גם אבן עזרא לדב' כ"ב: ה'.

7. ויש פוסקים שמסיקים מסוגיה זו לא רק איסור כללי בנשיאת נשק, אלא גם "יציאה למלחמה" באופן כללי. כן פוסק שמריהו אריאלי, שכותב "הרי מדנקט ראב"י בלשונו גם "ותצא למלחמה", משמע שגם עצם היציאה למלחמה היא בכלל האיסור". משפט המלחמה, אות ט ("גיוס נשים"), עמ' מ"ח-נ"ב. וכן ראה רבינו בחיי (דב' כ"ב: ה'), שכתב: "מנע הכתוב כלי זיין מן האשה כדי שלא תצא למלחמה ויהיה סיבה לזנות". עיין גם כהן, גיוס בנות, עמ' 15, שמצטט את דברי הרב א. ולדנברג: "למדנו... שגם עצם היציאה למלחמה לנשים היא בכלל הלאו".

8. עמ' 17-18.

9. מה' פינקלשטיין עמ' 258. ובהמשך מובאים דברי ר' אליעזר בן יעקב, הלומד מפסוק זה (בניגוד או בנוסף לתנא קמא) שאסור לאשה לשאת נשק ולצאת למלחמה. עיין גם פירוש רש"י על התורה לדב' כ"ב: ה'.

10. כמו כן כותב הרב זמר: "לא הוכח כי לצבא יש השפעה שלילית על מוסריותן של בנות ישראל יותר מאשר לכל מסגרת חברתית אחרת. הטוענים כך חייבים להזהר מאוד מלעבור את העבירות החמורות של לשון הרע והוצאת שם רע על ציבור גדול של בנות ישראל אשר שרתו ומשרתות נאמנה את עם ישראל ואת מדינת ישראל".

11. למרות מה שכתב שמריהו אריאלי (עמ' מ"ח ואילך, ועיין הדעות שמובאות שם), אין לקבל את דברי הרדב"ז "כיוון דחתן יוצא מחדרו" וכו', שהרי הם דברי דוחק, שלא מתאימים כלל לפשוטם של דברי המשנה.

12. עיין שם, עמ' 19-20.

13. המקורות הוזכרו בספר תורה הכתובה והמסורה (מהדורה שניה, תל אביב, 1979).

14. פסיקתא דרב כהנא (מהד' מנדלבוים, עמ' 399). לנוסחאות אחרות של סיפור זה עיין ויקרא רבא כ': י"א, במדבר רבא ב': כ"ו; ירושלמי הוריות ג', מ"ז ע"ד; ירושלמי מגילה א': י"ב, ע"ב ע"א; ירושלמי יומא א': א', ל"ח ע"ד.
15. במדבר רבה א': ג'; מקור זה גם דן בצניעות האשה באופן כללי. עיין גם תנחומא במדבר ג'.
16. אגדה אחרת (רות רבה ד 9), אכן מצטטת את הפסוק הזה בתמיכה לרעיון שכדאי לנשים להשאר בבית; אין איפוא להאשים את נשי מואב ועמון שלא קבלו את פני בני ישראל במדבר בלחם ובמים, כי אם רק את האנשים מעמים אלה.
17. עיין במיוחד גיטין י"ב. "מהו דתימא כל כבודה", וכו' ורש"י ד"ה "פנימה"; גם שבועות ל' ע"א "תניא אידך: ועמדו שני האנשים" וכו'.
18. מסקנה זו נכונה גם לגבי תלמידי ישיבה שאינם משרתים כלל בצבא.